

Махмуд Дервиш

ИЗБОР ИЗ ПРОЗЕ

ДНЕВНИК ОБИЧНЕ ТУГЕ¹

– одломци –

Домовина: између памћења и историје

I

Шта је домовина?

Карта није одговор. Родни лист више не значи исто.

Нико никада није морао гледати у очи том питању као ти – од овог тренутка, па све док не умреш, или не одустанеш, или не постанеш издајник. Задовољство није довољно: оно не мијења ништа, не диже у зрак, а пустиња је голема. Понекад је пустиња мања од затворске ћелије.

Шта је, дакле, домовина? То није питање на које можеш дати одговор и наставити својим путем. Твоја ствар и твој живот су једно. И прије свега тога – и изнад свега – то је твој идентитет. Најједноставније би било рећи: моја домовина је мјесто гдје сам рођен. Али кад си се вратио, ниси ништа затекао. Шта то значи? Најлакше би било рећи: моја домовина је мјесто гдје ћу умријети. Али можеш умријети било гдје – или на самој граници између двију земаља. Шта то значи? Након неког времена питање постаје теже. Зашто си отишао? Зашто си отишао? Двадесет година си се питао: зашто су они отишли? Одлазак није негација домовине, али претвара проблем у питање.

Не пиши историју сада. Кад је напишеш, остављаш прошлост иза себе, а оно што се тражи јесте да прошлост позовеш на одговорност. Не пиши историју осим оне својих рана. Не пиши историју осим оне свога прогонства. Ти си овдје – овдје гдје си рођен. И овдје гдје ће те чежња довести до смрти. Шта је онда домовина? Ти си дио цјелине, а цјелина је одсутна и изложена уништењу. Зашто се сада бојиш рећи: „Домовина је тамо гдје су живјели моји преци”? Одбијаш изговор својих непријатеља, јер управо то и они говоре.

– Шта си учио у школи?

– Поздрав птици што се враћа из далеких крајева до мог прозора у прогонству.

О птицо, реци ми: како су моји преци, како је мој народ?

– А која је била пјесма прије те?

¹ Дневник обичне *шује* (*Yawmiyyāt al-ḥuẓn al-‘ādī*, 1973) једно је од најранијих и најутицајнијих прозних остварења Махмуда Дервиша, у којем аутор спаја личну рефлексију с колективним свједочанством. Настало након његовог одласка из окупиране Палестине у Каиро, ово дјело промишља положај Палестинаца под окупацијом и у егзилу, артикулишући тематске цјелине губитка, отуђености, памћења и идентитета. Својим хибридним обликом – дијелом мемоар, дијелом лирски есеј – *Дневник обичне шује* проговара језиком интимне исповијести и филозофске дубине. (Прим. ђрев.)

- Избрисали су је.
- Које су ријечи из избрисане пјесме?

*Мир с њобом,
земљо ђрагједовска,
у њвоме крилу сџан је милина,
џеби ђјевам домовино једина.*

Разлика између двију пјесама није велика, осим у једној нијанси чежње: чежња што долази из даљине и чежња што избија из близине. Обје пјесме изричу љубав према истој земљи и обје домовину дефинирају кроз претке. Прву је написао пјесник из Русије, другу пјесник из Палестине који никада није видео прогонство нити за њега чуо. За кратко вријеме прва је пјесма надвладала другу и други је пјесник почео пјевати своју чежњу за далеком домовином. Младићи који су остали у домовини били су спријечени да пјевају пјесму свога пјесника. Њихова будућност била је талац њихове вјештине у пјесмама јеврејског пјесника из Русије. Арапски учитељ који би се усудио поучити пјесми љубави према домовини губио би посао, оптужен за антисемитизам и потицање на мржњу против Државе Израел.

А онда смо одрасли, и учили су нас тешке епове јеврејског пјесника, док смо од Ал-Мутанебија понијели само ово:

*Нејријаџељ си џи,
џи си и судија.
Они су нејријаџељи и они су судије.*

И управо нам они одређују „шта је домовина“. Они кажу:

Поћи ћеш из Египта с Мојсијем, ударићеш море штапом, и море ће се раздвојити да племена Израела прођу. Море ће потом прогутати њихове непријатеље. Остаћеш четрдесет година у Синајској пустињи, склопићеш савез с Господом и вратити се.

И управо нам они одређују „шта је домовина“:

Херцл је сјео и промислио о судбини свога прогоњеног народа. Измислио је ционизам као једини пут ка једином сигурном спасењу. Јевреји неће остварити себе нити ће извршити повијесну мисију свога препорода осим повратком у домовину својих предака – у Палестину.

А када питаш учитеља о судбини палестинског арапског народа и његове земље, шапатом ти каже да престанеш с ризиком испитивања светости хисторије. А ако је учитељ Јеврејин, објасниће ти ријечи Хаима Вајцмана на Париској мировној конференцији 1919: „Земља Израела мора бити јеврејска као што је Енглеска енглеска.“ А кад упорно питаш за судбину Палестинаца, увјерава те да је Вајцман додао: „Ционисти неће доћи у Палестину као освајачи. Неће никога присилити да оде.“

Неће никога присилити да оде?

Не питај учитеља хисторије. Он зарађује хљеб лажима. Што је хисторија даља, лажи су безазленије и мање болне. А тај учитељ добро познаје твоје кораке. На пет минута од школе почиње пут од Акре према Сафеду. Чим напустиш Акру, наилазиш на мали маслињак, усред њега брежуљак, а с брежуљка поглед на равницу зелену и тиху. На том брежуљку, не тако давно, ти си рођен.

Твоје дјетињство је још ту – уз брежуљак, равницу, асфалтирани пут и прве пуцње. Да није било мјесеца оне ноћи, можда би те изгубили заувјек, као што се десило мајци из Хаифе којој те ноћи није било мјесеца. Кућу јој засули меци, зграбила је оно што је мислила да је дијете и побјегла у први чамац. На путу за Акру открила је да је дијете заправо јастук. Од тога дана разум јој је помрачен. Колико је дојенчади постало јастуцима, а колико јастука дјецом?

Шта је, дакле, домовина? Домовина мајке је њено дијете, а домовина дјетета – мајка. „Арапи су продали земљу и отишли”, кажу нам пријатељи и непријатељи. Очито смрт није мучеништво кад се за њу не тражи цијена. А Деир Јасин није била арапска пропаганда, како неки данас тврде. Од ненаоружаног народа тражити да умре – није исправно разумијевање домовине. Они који данас кажу да су Арапи продали земљу и отишли, исти су они који су раније тврдили да је остати у домовини – издаја. За њих је рат пикник, а бијег тек путовање.

Те ноћи ништа ниси разумио. Питао си оца, а он ти је забранио да питаш јер си био премален. Оставише те у сусједном селу и несташе. Учитељ хисторије говорио је да никога нису протјерали. А ти си на југу Либана постао избјеглица, примао оброке UNRWA-е и чекао повратак. Тамо си први пут схватио шта значи домовина: то је оно што је изгубљено, то је очекивани повратак. Али кад си се, након годину или двије, вратио у то изгубљено, открио си да си и сам изгубљен.

- Не смију знати да си био у Либану.
- А гдје сам онда био?
- У бедуинским логорима на сјеверу Палестине.

Ускоро ће Палестина постати забрањена ријеч. Њено име биће Израел, Израел који је Мојсије пронио кроз раздвојено море.

- А шта ако кажем да сам био у Либану?
- Пошто си се вратио криомице, а свијет се промијенио, нећеш добити личну карту.

Сваке седмице у селу сахрана: наилазе на тијела оних који су покушали да се врате, а убила их је пустиња, студен или метак. А учитељ хисторије и даље тврди: никога нису протјерали. А кад га питаш: „Како Израел може бити јеврејски као што је Енглеска енглеска ако никога нису истјерали?”, он ти брани да питаш и каже: „Хисторија је хисторија, а политика је политика.”

На пет минута од твог села води пут од Акре до Сафеда. За тебе то није пут, него граница – граница која одваја земљу твога изгнанства од земље твоје домовине. На јужној страни пута – земља твога оца и дједа. Тамо сада обрађују пољопривредници из Јемена. Онога часа кад су крочили на твоју земљу, одредили су своју судбину и судбину своје дјеце. Истога часа одлучили су и твоју судбину. Онога тренутка кад су постали грађани, ти си постао избјеглица. Ако твоја стопала додирну ту земљу – твоју земљу – бићеш изведен пред суд и прогнан из земље. А кад их питах, час те оптужују за издају, час за умишљај.

Тада си по други пут схватио шта значи домовина: значи жудњу за смрћу, само да би повратио земљу и своје поријекло. Домовина није само земља; она је земља и право рођења заједно. Правда је на твојој страни, али земља је у њиховим рукама. Кад су силом отели земљу, почели су говорити о стеченим правима. Њихово „право“ било је повијесно и састојало се од успомена; а сада је то земља и војна сила. Без силе, изгубио си и хисторију, и земљу, и право.

[...]

Шутња ради Газе

Огрнута динамитом, Газа експлодира.

То није ни смрт ни самоубиство.

То је начин на који Газа проглашава да је достојна живота.

Већ четири године месо Газе растргано је, разнесено попут гелера што се распрскава у свим правцима.

То није магија, нити чудо невиђено.

То је оружје Газе – одбрана њеног опстанка и трошење снаге непријатеља.

Четири године непријатељ лута у својим сновима, удварајући се времену повсуда, осим у Гази.

Јер Газа је далеко од својих рођака, а приљубљена уз своје непријатеље. Газа је острво.

И кад експлодира – а то се збива готово свакодневно – она огребе непријатеља по лицу, разбије му снове и помете задовољство које је имао с временом.

Јер у Гази вријеме има друго значење: вријеме не тече мирно, оно не хлади мисли, већ пали тијела и гони их на експлозију, на суочавање са стварношћу.

У Гази вријеме не води дјецу од дјетињства ка старости – већ их у првој борби с непријатељем претвара у мушкарце. Вријеме тамо није час одмора, него јуриш у ужарено подне.

Јер у Гази су вриједности другачије. Другачије. Другачије.

Једина мјера вриједности за окупирану особу јесте степен њеног отпора окупацији. То је једино такмичење ондје. Газа живи од познавања те сурове, а опет племените вриједности. Није је научила из књига, школских предавања, пропаганде с мегафона, нити из пјесама. Научила ју је кроз искуство, рад и крв – рад који није реклама, нити поза.

Газа се не хвали оружјем, револуцијом, буџетима. Она нуди властито месо, излази сама, својевољно, и пролива властиту крв.

Газа не влада говором. Она нема глас, нема грло.

Њене поре говоре знојем, крвљу и пламеном.

Зато је непријатељ мрзи до смрти, и зато је се плаши чак и кад чини злочин. Зато покушава да је потопа у море, затрпа пијеском, угуши у крви.

А њени рођаци и пријатељи – воле је с нелагодом, стидљивошћу која се често граничи с љубомором и страхом. Јер Газа је тамна мрља, али и свијетли примјер – непријатељима и пријатељима подједнако.

Газа није најљепши град. Њена обала није модрија од других арапских обала.

Њене наранџе нису најмирисније на Медитерану. Газа није најбогатији град, нити је најраскошнији, ни највећи.

Али Газа је повијест цијеле уме:² најружнија у очима непријатеља, најсиромашнија, најтврђа, најпакија – и управо због тога најспособнија да замути непријатељу спокој.

Газа је његова ноћна мора: минирани засади наранџе, дјеца без дјетињства, старци без старости, жене без снова.

Управо због тога, Газа је за нас најљепши, најчишћи, најбогатији град – и најдостојнија наше љубави.

Неправду чинимо Гази кад од ње тражимо пјесме. Немојмо наружити њену љепоту. Најљепше код Газе јесте то што је лишена поезије, у времену кад смо ми вјеровали да ћемо пјесмама надвладати непријатеља, и радовали се кад нам је допустио да пјевамо. Тад смо њега пустили да тријумфује, а кад су се наше пјесме осушиле на уснама, видјели смо да је непријатељ већ изградио градове, тврђаве и ауто-путеве.

Било би неправедно претворити Газу у легенду – јер ћемо је замрзнути кад откријемо да је тек мали, сиромашни град што пружа отпор.

Чинимо јој неправду кад се питамо: шта ју је учинило легендом?

Да имамо достојанства, разбили бисмо огледала и заплакали. Или, ако бисмо одбили побуну против себе, макар бисмо је проклели.

Неправду чинимо Гази и кад је величамо – јер ће нас очараност њоме одвести на руб чекања.

² *Ummet* (груп.), односно *ummah* (ар.), заједница верника, „исламски свет”. (Прим. рег.)

Али Газа нам неће доћи. Газа нас неће ослободити.

Газа нема коње, ни авионе, ни чаробне штапиће, ни канцеларије у метрополама. Газа се ослобађа наших атрибута и ослобађа се нашег језика и својих освајача.

Кад је сретнемо у сну – можда нас неће препознати. Газа је рођена из ватре. А ми смо рођени из чекања и плача над огњиштима.

Истина, Газа има своје посебне околности и властите револуционарне традиције. (А ово говоримо не да је разложимо, него да је распарчамо.)

Али тајна Газе није мистериј; масе су јој уједињене у народном отпору. Она зна шта хоће – да избаци непријатеља из властите коже.

У Гази је однос између народа и отпора однос мяса и костију, а не учитеља и ученика.

У Гази отпор није постао плаћена позиција.

У Гази отпор није постао институција.

Газа не прихвата надзор, не допушта да јој судбина виси о туђем печату.

Њој није битно знамо ли њено име, лик или реторичке вјештине. Газа не вје-рује да је фотогенична, нити да је медијска сензација.

Не намијешта осмијех за камере. То није оно што она хоће, нити оно што ми желимо.

Газина рана није говорница за реторе.

Најљепше код Газе јесте то што о њој не расправљамо много, нити дим њези-них снова претварамо у мирис наших стихова.

Зато би Газа изгубила опкладу коцкара – и управо због тога је Газа морално и духовно благо непроцјењиве вриједности за све Арапе.

Најљепше код Газе јесте то што наши гласови не допиру до ње. Ништа је не одвлачи. Ништа не одвлачи њену стиснуту шаку с непријатељског лица: ни пале-стинска држава што ћемо је основати на источној страни Мјесеца или западној страни Јупитера, нити расподјела мјеста у Националном вијећу.

Ништа је не одвлачи. Газа је посвећена одбацивању. Глад и одбацивању. Жеђ и одбацивању. Протјеривању и одбацивању. Мучењу и одбацивању. Опсади и одба-цивању. Смрти и одбацивању.

Непријатељ би могао поразити Газу. (Олујно море би могло прогутати мало острво.) Могао би посјећи сва њена стабла.

Могао би јој сломити кости.

Могао би тенкове утиснути у нутрину њене дјеце и жена.

Могао би их бацити у море, у пијесак, у крв.

Али Газа никада неће понављати лаж и рећи „да”.

И поново ће експлодирати.

И то неће бити ни смрт, ни самоубиство.
То је начин на који Газа обзнањује да је вриједна живота.
И опет ће експлодирати.
И опет – то неће бити ни смрт, ни самоубиство.
То је начин на који Газа, у тишини, обзнањује да је достојна живјети.

[...]

Дневник обичне туге

I

– Сагни се, љубави моја, док олуја не мине.
– Од толиког сагињања леђа су ми се претворила у лук. Када ћеш напокон пустити своју стријелу?
[Пружаш руку према другој и налазиш прегршт брашна.]
– Сагни се, љубави моја, док олуја не мине.
– Од толиког сагињања леђа су ми се претворила у мост. Када ћеш прећи?
[Покушаваш помјерити ноге, али жељезо се не да.]
– Сагни се, љубави моја, док олуја не мине.
– Од толиког сагињања леђа су ми постала упитник. Када ћеш одговорити?
[Исљедник пушта плочу на којој се чује проламање аплауза.]
Кад их је олуја распршила, садашњост је викала на прошлост: „Ти си крива!” А прошлост је своје злодјело претварала у закон. Будућност је била ниједи посматрач.
Кад је олуја минула, сва та закривљеност постала је круг, којем се ни почетак ни крај нису могли више разазнати.

II

– Одмори се послије сваког јецаја и реци нам ко си.
Када је поново дошао свијести, крв је већ била осушена.
– Ја сам са Западне обале.
– А зашто су те мучили?
– Десила се експлозија у Тел Авиву, па су ме ухапсили.
– А шта радиш у Тел Авиву?
– Грађевински сам радник.

То је вријеме када још није било уобичајено да арапски радници са Западне обале или из Газе раде у израелским градовима. Одмах након посљедњег пораза, арапско јавно мњење је очекивало да ће арапски радник спремно гладовати како би одржао постојаност и одбијање окупације. Ипак, нико од одговорних није размишљао о томе како осигурати средства за живот онима под окупацијом, да би у тој постојаности могли истрајати и одбити сарадњу с освајачем.

– Када оружје умукне, зар немам право да осјетим глад?

Шта рећи некоме ко постави овакво питање? Немамо моћ да самељемо националне химне и ватрене говоре, да их замијесимо и претворимо у хљеб.

Најопасније је за домовину под окупацијом да се сведе на погачу. А страшно је и то да народ, приморан да живи под војном чизмом, мора гладовати у времену политичке и војне шутње.

– У ратном стању, док битке бјесне, не мислимо много о квалитету живота. Прогласите рат или поведите битку и поднијећемо све потребне жртве. Али када оружје утихне, имамо право да осјетимо глад.

И зашто заборављамо, или се правимо да заборављамо, да је сама Држава Израел грађена арапским рукама?

Какав парадокс! И каква срамота!

[...]

IV

– Одакле си, брате?

– Из Газе.

– Шта си учинио?

– Бацио сам бомбу на ауто окупатора, али сам разнио самог себе.

– И онда...?

– Ухапсили су ме и оптужили за покушај самоубиства.

– Наравно, признао си.

– Не баш. Рекао сам им да покушај самоубиства није успио. Па су ме помиловали и осудили на доживотну робију.

– Али хтио си убити, а не самоубиство починити?

– Чини се да ти не познајеш Газу. Удаљеност је тамо само привидна ствар.

– Не разумијем.

– Изгледа да ти не познајеш Газу. А ти, одакле си?

– Из Хаифе.

– И шта си ти учинио?

– Бацио сам пјесму на ауто освајача и разнијела их је.

– И онда...?

– Ухапсили су ме и оптужили за масовно убиство.

– Наравно, признао си.

– Не баш. Рекао сам да је покушај убиства успио. Зато су ми, из милости, услишили молбу и осудили ме на два мјесеца затвора.

– Не разумијем.

– Изгледа да ти не познајеш Хаифу. Удаљеност је тамо само привидна ствар.

Стражар је дошао, стрпао га у хелију, а мене пустио на слободу.

СЈЕЋАЊЕ ЗА ЗАБОРАВ: АВГУСТ, БЕЈРУТ, 1982³

– одломци –

Три сата. Свитање се помаља на крилима огња; кошмар надире из дубине мора. Пијевци од жељеза кукуричу, дим се диже, метал спрема гозбу своме господару – металу. Зора што пали сва чула прије него сване. Урлик ме избацује из кревета, тјера у овај тијесни ходник. Не желим ништа, не очекујем ништа. Моји удови одбијају послушност у овом пандемонију. Нема времена за опрез, нема времена ни за само вријеме. Камо среће да знам – да могу обуздати навалу смрти што без престанка пљушти по нама. Камо среће да знам како ослободити крике заточене у тијелу које једва осјећам као своје, исцрпљеном самим преживљавањем усред овог немилосрдног метежа граната. „Доста! Доста!”, шапућем, само да испитам могу ли још обликовати глас, могу ли се још позвати натраг к себи, док се понор отвара на шест страна. Не могу се ни предати овој судбини, ни одупријети јој се. Челик за-вија, а други му челик лаје у одговор. Грозница метала химна је ове зоре.

Нико не мари за вапај који шаљем с димом што се уздиже: подарите ми пет минута – само пет – да поставим ову зору на ноге, да затражим своје право на дан рођен из урлика. Јесмо ли у августу? Да, август. Рат се претворио у опсаду. Покушавам наћи некакве вијести на радију – тој протези, трећој руци – али не налазим никога, ни гласа, ни вијести. Чини се да се сам радио предао сну.

Више се и не питам кад ће престати ово метално вриштање мора. С осмог спра-та на ком живим – гнијезда које би могло намамити сваког снајперисту, а да и не говорим о флоти што је море претворила у једно од паклених врела – опасност је потпуна. Сјеверни зид зграде, саздан од стакла, некада је својим станарима дари-вао меки, валовити свод морскога крова. Сада не пружа никакав заклон пред го-лим покољем. Зашто сам изабрао да живим овдје? – какво лично безумље! Десет година пребивам ту, а никад се нисам жалио на саблазан стакла.

Али реците ми: како сада доћи до кухиње?

Желим мирис кафе. Ништа друго не желим до мириса кафе. И ништа од про-лазних дана не тражим осим мириса кафе. Мирис кафе да се саберем, да станем на ноге, да се из нечега што пузи претворим у човјека. Мирис кафе да и овом свитању

³ *Сјећање за заборав: Август, Бејрут, 1982* (*Dākira li al-nisyan*, 1987), представља хибридно дјело прозе, мемоара и лирске медитације, настало у контексту израелске агресије на Либан и опсаде Бејрута. Смјештено у један дан, августа 1982. године, ово дјело претвара непосредно искуство рата – бомбардовање, прогонство и борбу за опстанак – у филозофску и поетску рефлексiju о памћењу, идентитету и немогућности заборавља. Убраја се међу најупечатљивија Дервишева про-зна остварења, у ком се свједочанство и поезија стапају у лирски наратив који је постао средишњи текст модерне арапске књижевности. (Прим. ђрев.)

подарим снагу да се усправи. Да кренемо заједно, овај дан и ја, низ улицу у потрази за неким другим мјестом.

Како да унесем мирис кафе у властите ћелије, док гранате с мора засипају кухињу окренуту мору, ширећи задах барута и окус ништавила? Мјерим вријеме између двије гранате. Једна секунда. Једна секунда: краћа од даха између удисаја и издисаја, између два откуцаја срца. Секунда није довољна да станем пред шпорет крај стаклене стијене што гледа на море. Секунда није довољна да отворим боцу воде нити да је проспем у цезву. Секунда није довољна да креснем шибицу. Али секунда је довољна да изгорим.

Гасим радио, не питајући се више хоће ли ме зид овог тијесног ходника доиста заштитити од кише ракета. Важно је тек да зид постоји, да застрије зрак што се претаче у метал, тражи људско месо, погађа га право, гуши или расипа у крхотине. У таквим часовима довољна је и тамна завјеса да послужи као имагинарни штит сигурности. Јер смрт је гледати смрт.

Желим мирис кафе. Потребно ми је пет минута. Желим пет минута примирја – због кафе. Немам друге жеље осим да скухам шољицу кафе. Том лудошћу одређујем свој задатак и циљ. Сва моја осјетила су на опрезу, спремна да се покрену у правцу јединог циља: кафе.

Кафа, за овисника попут мене, кључ је дана.

А кафа, за онога ко је познаје као ја, значи да се прави властитом руком, а не да ти се доноси на тацни, јер онај који доноси тацну доноси и ријечи, а прва кафа, дјевица тихог јутра, упропаштена је првим гласом. Зора, моја зора, противна је брбљању. Мирис кафе може упити звукове и укиселити се, чак и ако су ти звуци тек њежно: „Добро јутро!”

Кафа је тишина јутра, рана и ненагла, једина тишина у којој можеш бити у миру са собом и стварима, стваралац, сам с мало воде до које досегнеш у лијеној самоћи и сипаш у бакрену цезву тајанственог сјаја – жуто прелази у смеђе – коју стављаш на тиху ватру. О, да је макар то била ватра дрва!

Одступи мало од ватре и проматрај улицу која се диже да потражи свој хљеб откако је мајмун сишао са стабала и проходао на двије ноге. Улицу коју носе колица натоварена воћем и поврћем, док гласови продавача претварају плодове у пуку ознаку цијене. Одступи мало и удахни зрак што га шаље хладна ноћ. Затим се врати својој тихој ватри – о, да је барем ватра дрва! – и гледај с љубављу и стрпљењем додир двају елемената, пламен зелен и модар, а вода се комеша и издише бијеле зрнасте нити што расту у фини слој, па се шире, потом убрзано надимају у мјехуре који се све више шире, и пуцају. Надимање и пуцање, жедни да прогутају двије кашике крупног шећера што чим продре мјехуре смири у тихи шум, да би опет заискрили у

крику за супстанцом која није ништа друго до сама кафа – раскошни пијевац мириса и источњачког мушког поноса.

Скини цезву с тихе ватре да наставиш разговор руке, чисте од мириса духана и тинте, с првим створењем које ће од тог тренутка одредити окус твога дана и лук твоје судбине: хоћеш ли радити или избјежавати људе тога дана? Оно што избија из тог првог покрета и његовог ритма, из онога што га тргне из свијета сна протеклог дана и открије у теби неку тајну – обликоваће идентитет твога новог дана.

Јер кафа, прва шоља кафе, огледало је руке. А рука која приставља кафу открива онога који је мијеша. Зато је кафа јавно читање отворене књиге душе. Она је чаробница што разоткрива све тајне које ће дан донијети.

[...]

Знам своју кафу, мајчину кафу и кафу својих пријатеља. Распознајем их изда лека и знам њихове разлике. Ниједна кафа није налик другој; моја одбрана кафе заправо је молба за саму различитост. Не постоји окус који бисмо могли назвати „укусом кафе”, јер кафа није појам, нити једно јединствено тијело. Она није апсолут. Свачија је кафа посебна, толико посебна да по њеном укусу препознајем нечији рафинман и отмјеност духа.

Кафа с укусом коријандера значи да у кухињи домаћице влада неред.

Кафа с укусом сока од рогача значи да је домаћин шкрт.

Кафа с аромом парфема значи да се госпођа превише бави изгледом.

Кафа што у устима наликује маховини казује да ју је справио инфантилни љевичар.

Кафа устајалог укуса, од толиког превртања у врелој води, открива крајњег десничара.

А кафа у којој кардамом преплави све – знак је жене која се скоро обогатила.

Ниједна кафа није налик другој. Свака кућа има своју кафу, и свака рука своју, јер ниједна душа није као друга. Кафу препознајем издалека: најприје иде равном линијом, затим кривуда, вијуга, савија се, уздахне, па се на равним, каменитим плохама и падинама обрће; обавије се око храста, омекша, склизне у јаругу (*wadi*), осврне се и растопи од чежње да се попне на планину. И пење се, расипајући се у паучинастој измаглици пастирове фруле која је враћа својој првој кући.

Арома кафе је повратак првотности, призив искона: путовање започето хиљадама година раније, које и данас траје. Кафа је мјесто. Кафа су поре кроз које нутрина продире напоље – раздвајање које спаја оно што се може сјединити само њеном аромом. Кафа није за одбијање од дојке. Напротив: кафа је дојка која дубоко храни мушкарце. Јутро рођено из горког укуса. Млијеко мужевности. Кафа је географија.

[...]

Фудбал сада пружа одушак који је некада пружала Палестина. Нека се, дакле, улица подигне у гњеву и нека прошверцује своје потиснуто питање у игру која не познаје досаду и не пружа владару прилику да закључа капије игралишта. Тишина – окруњена илузијама оних који су досад умјели све стране и све боје раздијелити на двоје. Тишина – окруњена илузијама оних који још увијек знају чекати спасење. Тишина – позлаћена надом очекиваном извана. Тишина оних који усмјеравају реторику револуције ка изворима ван ње саме – помно контролисана и дубоко укоријењена реторика подаништва, што мијења улоге улице и пријестолнице, па оптужује друге пријестолнице у име улице, док властиту ослобађа кривње (што је и граница њезина знања). Реторика што једном пријестолницом овјенчава апсолутно зло, а другом апсолутно добро, да би, кад год затреба, умјесто властите пријестолнице увела другу, не обустављајући притом револуционарни усхит који је постао синонимом за пријестолнице.

[...]

И ми волимо фудбал. И нама припада право да волимо ту игру, право да гледамо утакмицу. Зашто не? Зашто не бисмо макар на трен одложили рутину смрти? У једном склоништу успјели смо довести струју из акумulatorа аутомобила и, гледајући Паола Росија, осјетили онолико радости колико се тада могло осјетити. Никада га не видиш на терену осим тамо гдје мора бити. Мршави ђаволак од човјека, неухватљив све док не постигне погодак, баш попут ловца у млазном авиону – невидљив све до експлозије свога циља. Гдје је Паоло Роси, ту ће бити и гол, ту ће букнути и клицаји. Потом ће нестати или изблиједјети, само да би у зраку отворио пут својим стопалима, која смишљају прилике, дозријевају их и шаљу према врхунцу остваренога жудног сна. Не зна се да ли игра фудбал или игра игру љубави с мрежом. Мрежа одолијева, а он је изазива, мами је италијанским витештвом и елеганцијом, усред усијаног шпанског стадиона. Заводи је клизањем и покретима мачке разбуђене криком жеље. А пред очима оних што бдију над њеном чедношћу, да би је затим поновно запечатали опном десеторице бранитеља, Паоло Роси ће, обузет страшћу, ступити напријед и мишићем сачињеним од зрака пробости мрежу која се препушта красном завођењу, опуштена, спремна да буде освојена, неспособна више да одоли.

Фудбал.

Шта је то чудесно безумље које зна прогласити примирје зарад једног невиног ужитка? Шта је то безумље које умије ублажити дивљаштво рата и ракете претворити у досадне мухе? Шта је то безумље које на сат и по обуставља страх, да би кроз тијело и душу прострујало силовитије и занесеније од поезије, вина или првог сусрета с непознатом женом?

За вријеме опсаде, једна фудбалска утакмица приредила је чудо: покренула је улице за које смо мислили да су мртве од страха и досаде.

Нисам се радовао демонстрацијама у Тел Авиву, које нам и даље отимају све улоге. Од њих долазе и крвник и жртва, и бол и крик; и мач и ружа; и побједа и пораз. Нисам се радовао јер им је намјера била да јунаке истисну с позорнице. Навикли су на лахке ратове и лахке побједе. Ривалство двију великих политичких партија отворило је улице Тел Авива за десетине хиљада демонстраната. Њихов број мртвих потресао их је толико да је један високи официр поднио оставку. Слушао сам њихов радио, али никада нисам схватио тајну њиховог плача. Побједник је био поражен изнутра. Побједник се бојао изгубити свој идентитет жртве. Никоме другоме није припадало право да оствари тај подвиг – да постане жртва – јер би обртање улога пореметило вагу правде саткану од пијеска. За нас су викали, за нас су плакали; али ратове су добијали ради властите вриједности.

Има ли шта окрутније од овог одсуства: да не будеш ти тај који ће славити своју побједу нити онај који ће оплакивати свој пораз? Да остајеш изван позорнице, и да на њу не ступаш осим као предмет којим ће се други бавити и тумачити га. „Ако имаш вољу, онда то није мит” – то је био ционистички слоган Теодора Херцла, којим је позвао на оснивање „домовине за народ без земље на земљи без народа”. Али током опсаде Бејрута, која је свједочила постојању народа са својом земљом наспрам освајача који су је отели, Натан Зах, модерни хебрејски пјесник, уз сјајну иронију измијенио је Херцлов слоган: „Побједа Израела не разочарава, али неће трајати довољно дуго да доживи неуспјех.”

Десетине хебрејских пјесама, али ниједна арапска, посвећене су опсади Бејрута и протесту против масакра. Од њих и гријех, и опрост; од њих и убијање, и сузе; од њих и покољи, и правда судова.

[...]

Ја пак, изложен притисцима и медијским хајкама, никада нисам могао оправдати своју „кривњу” за оно што сам једном рекао: „Ми јесмо дио... нисмо оток.”

Овај наш експеримент отворен је за дијалог између мишљења и стваралаштва; још увијек напипавамо пут ка јединој опцији која нам је доступна: креативност у Револуцији и револуција у креативности. Желимо залијечити ране које је нанијела тренутна тенденција да се револуција одвоји од стваралаштва, да се њих двоје сукобе – при чему једни настоје произвести развод између књижевног израза и стварности како би стигли до „чисте књижевности”, док други гурају књижевност у улогу непосредне, свакодневне слушкиње политичког програма. Ми смо продукт овога времена и ових околности, у којима се живи ломови испреплићу с нејасним порођајима. Нећемо се одрећи својих снова, ма колико пута били разбијени, нити ћемо кризе које се згушњавају око нас дочекати тако што ћемо одбацити Идеју или кренути у угодну шетњу кроз наслијеђе прошлости.

Нисмо задовољни само тиме да повучемо границу између сирове нафте и крви; одлучили смо вјеровати да ће се будућност родити – и то онолико колико јој ми

сами помогнемо у рађању – из садашњости, а не из прошлости која се у временима кризе уздиже до ранга неупитног ауторитета. И када примијетимо да Револуција још није исписала своју књижевност осим у крви, схватамо да ће се једна једина једнацба – „ријечи су дјела” – развити до зрелости и дати нову књижевност.

Свјесни смо да смо дио културе арапске нације, а не изоловано острво унутар ње. Отуда никада нисмо прихватили да наш глас буде глас уске припадности, већ га видимо као мјесто сусрета дубљег односа између арапског писца и његовог времена – времена у којем ће палестинска револуција постати отворена шифра, све до општег праска. Не настојимо толико формирати нови књижевни покрет колико указати на шири контекст, на стратегију која би идеју арапског културног јединства обдарила једном од својих могућих форми (јер арапска култура остаје отворена својој разноврсној и вишеслојној историји), управо у тренутку када је изложена покушајима цијепања и гушења у самом зачетку.

Стога не тврдимо да је Исток у потпуности Исток, нити да је Запад у цијелости Запад; јер ми не признамо један једини Исток нити један једини Запад. Не желимо бити затворени у значење које сами слободно нисмо изабрали. Нећемо имати никаква посла с онима који се скривају из паролa „отпора културном освајању са Запада” (потицајним памфлетима и паролама), осим ако се то може поставити у контекст трагања за независношћу која одбацује и покорност и распад, и само у оној мјери у којој су кадри разликовати један термин од другог и избјећи пад у бунар који затвара хоризонт.

Кад видимо до које се мјере срозала поједина сфера културе, кад проматрамо како празноглави и неталентовани секташки паразити преузимају контролу над дневном, седмичном и мјесечном духовном исхраном људи – не коментирамо тек: „Криза је, бјежимо!” Напротив, феномену дајемо његову праву политичку адресу и обраћамо пажњу. Обратимо пажњу на оружје књижевности, довољно моћно да прикрије издају под плаштом „гађења према политици” – то јест према нужности борбе – а истовремено да присвоји светост и усхит сањања.

Не, ми нисмо туђинци ни у једној арапској земљи. Туђинци су они који нашим прогонством пријете прстом, јер су сами странци у властитој историји и у самом смислу свога постојања; странци у пролазном валу у којем лопов види само лица других лопова. А ипак, ако не можемо бити благи према традиционализму, нисмо спремни ни да пристанемо на хаос експериментализма који нема шта да каже осим да проглашава властиту модерност. И ако се жалимо на општу немоћ да се изнађе савршен језик народа у стваралачком изразу, то нас не спречава да инсистирамо да говоримо у њихово име, све док не дође час кад ће књижевност моћи прославити своје велико вјенчање, кад ће се приватни и јавни глас сјединити у једно.

Да, књижевност има своју улогу. Пресијецање односа између текста и оних за које се тај текст преображава у снагу – то је отуђење самих слова, отуђење које данас уздижу пророци коначног пораза свега.

У овом тренутку ми призивамо помоћ критике. Позивамо је да поврати вјеру у властиту снагу и корисност. Позивамо је да уђе у арену која је данас отворена за пли-
јен. Позивамо је да постави мјерила, чије је одсуство отворило поље незналицама и
контрареволуционарима да се лажно представљају као модернисти. Позивамо је,
примјерице, да изнова промисли модерни покрет у арапској поезији, покрет који је
имао мјеста за све врсте ратова, а сада је доспио на раскршће које води ка губитку
саме илузије о његовом јединству. Позивамо је да одбије светост на коју полаже пра-
во пјеснички текст који допушта једино самореференцу као средство анализе, а
истодобно задржава за себе ексклузивно право да се натовари свеколиком идеоло-
гијом изван тог оквира коју успије прикрити. Критичару и читаоцу пак ускраћује
се право да то разголите. И зато нека се преиспита диктатура текста. Плашљивост
и незнање довели су нас дотле да напредак страхује да се сам прогласи. Још горе
– беспријекорна арапска синтакса сада се сматра обликом заосталости, а исправан
метар – реакционарством. Јасноћа је постала кривица, а имати поруку и преније-
ти је – барбаризам. Укратко, реакција, опскрбљена свим алатима модерног израза,
успјела је стати лијево од свега, натоварена значењем које црпи из традиције.

Штавише, успјела је повући и друге у своје тезе, у овом времену када су се вели-
ка арапска значења повукла, када су залутале овце поново кренуле својим сектама,
мистичним вјеровањима и симболима. Објавили су своје покајање за животе утро-
шене на покрете ослобођења који нису донијели ништа осим неочекиваних главо-
боља, а посебно на палестинску револуцију, чији су трошкови били огромни у овом
раздобљу када је „петрокултура” (која се не либи открити разлику између власти-
тих стандарда и идеологије својих извора) продрла у све трибине и институције
посвећене култури и комуникацији. Коначан резултат те појаве „нафтног покро-
витељства” културе није ништа друго доли уништење културе и културних људи.

Ето, тако се дефинира тежина битке коју водимо око питања књижевности –
битке која непосредно или посредно одражава политички и интелектуални на-
пад реакције, која не оскудијева разлозима да искористи неуспјех такозваних про-
гресивних режима, режима који су у ствари реакционарни. А када пишемо, и по-
зивамо друге да пишу, у име стваралачке слободе, не чинимо ништа друго доли
сабиремо тачке свјетлости и прве напоре распршене раздором – око једне једине
тврдње: желимо ослободити себе, своје земље и своје умове, и живјети у модерном
добу с достојанством и поносом.

Пишући, изражавамо своју вјеру у снагу писања. Из те перспективе не осје-
ћамо да смо мањина; напротив, објављујемо да смо мањина–већина. И објављујемо
надаље да смо дјеца овога доба, а не прошлости нити будућности.

Зашто је овај став изазвао толику хистерију?

Зато што су жељели да будемо острво под опсадом.

У ПРИСУСТВУ ОДСУСТВА⁴

– одломци –

I

Разасипам те пред собом, ред по ред, с умијећем које сам посједовао само на почецима.

Онако како си тражио, сада стојим да у твоје име захвалим онима што су дошли да ти упуте посљедњи поздрав пред ово путовање, и да их замолим да убрзају свој опроштај и крену на гозбу достојну твога сјећања.

Допусти ми да те видим, сада када си ме напустио, а и ја сам оставио тебе – здравог и читавог, попут чисте прозе урезане у камен што ће у твојој одсутности позеленити или пожутјети. Допусти ми да саберем тебе и твоје име, онако како пролазници сакупљају маслине што су их берачи заборавили под облацима. Хајде да кренемо заједно, ти и ја, на два различита пута:

ти – у други живот који ти је обећао језик, у читаоцу што би могао надживјети пад комета на земљу;

а ја – на заказани сусрет који сам више пута одгађао са смрћу којој сам обећао чашу црног вина у пјесми. Пјеснику је допуштено да лаже, али он лаже једино у љубави, јер су двери срца отворене заводљивим освајањима.

Што се смрти тиче, ништа је не вријеђа као издаја – њена доказана посебност. Зато ми допусти да кренем на свој заказани сусрет чим пронађем гроб с мраморним нишаном над којим ће ми само преци изаћи на мегдан. Не марим ако једно слово испадне из мог имена, као што је једном, грешком, испао пунто из имена мога дједа.

Нека идем, без штапа и без риме, путем којим смо бесциљно ходали, без жеље да стигнемо, јер смо прочитали превише књига које су нас упозоравале да врхови немају оностраниности. Па смо радије остајали у подножју планина – не и лишени језе ишчекивања што је потајна захвалност између супротности будила. Да сам те познавао, посједовао бих те; да си ме ти познавао, посједовао би ме. Али тада ти и ја не бисмо били.

Тако смо, пријатељу мој, у ритмичном дослуху, прозвали понор између нас подножјем планине и приписали књигама које смо читали наш неуспјех да досегнемо

⁴ У *Уприсуству одсуства* (Fī ḥaḍra al-ḡiyāb, 2006) убраја се међу најодважнија дјела Махмуда Дервиша које измиче жанровским одређењима. Поднасловљено једноставно као „текст“, оно одолијева свакој класификацији између поезије и прозе, отварајући се умјесто тога као лирска аутоелегија у двадесет међусобно испреплетаних одјељака. Појавило се у тренутку када је Дервиш био на врхунцу стваралачких моћи, али и болно свјестан властите смртности – умро је двије године касније – те се чита и као аутобиографска медитација и као филозофски опроштај. (Прим. прев.)

врх с којег се пружа поглед на ништа – на оно ништа потребно да искуша само постојање. О, моје ја, што се одмараш на бјелини вјечности и на вјечности што вије бјелину иза које нема друге боје – које твоје значење може обухватити ову бијелу апсурдност? Којим обликом да заштитим твоје значење од ништавила, кад је наш ход краћи од свештеничке проповиједи у напуштеној цркви једне недеље у којој нико није сигуран од гњева богова?

Али ти лежиш преда мном, хоћу рећи – у мојим ријечима, гдје метафоре не налазе ни свој извор ни тајни савез између побожне земље и паганског неба. Облаци одлазе одавде онамо, у пратњи мјесеца чија је камена тајна одавно откривена, а ипак нас то не пријечи да призовемо успомену на прошлу љубав. Нити нас је суша срца спријечила да болне зглобове лијечимо успоменом на протегнутост по трави – онако како сада ти лежиш преда мном у мојим ријечима, које не може изневјерити приватно сутра што је престало варати. Не зато што је постало уљудно и пристojно, него зато што сада умире и постаје приповијест без непријатеља и без пријатеља. Приповијест о двојници путника, теби и мени, који се никада нисмо раздвајали ни у огледалу ни на цести, осим на неколико сати – да бисмо провјерили колико женско има власти над мушким.

Кад се човјек угледа у бљеску муње онаквим какав јест – здрав и без ожиљака од визија других о смрти која не дарује живот... и о животу што се живио кроз дио љубавне близине, у оном присном простору између створитеља и његовог љубљеног створења. Јер једини рај што га познајемо осјетилима и интуицијом јесте рај љубљене, а једини пакао – разочарање у љубави.

Зато ми допусти, док се растајемо на овом прагу, да раскинем уговор између једне и друге апсурдности. Јер ми не знамо ко је побиједио, а ко је поражен – ја, ти, или смрт – будући да нисмо унапријед признали да је непријатељ мудрији и лукавији, како би могао однијети побједу. Ништа не призива пораз више него одбијање тог признања. О, пријатељу мој, који тражиш апсурдност потребну да би се душа научила стрпљењу и даровала милошћу разматрања воде што се мрешка, смије и лети као лептир, стварајући поезију од сваког живог бића. Јер лакоћа, попут росе, пољеђује метал и остаје дјевица времена; она подучава звијери да свирају на неју.

Зато се не мири ни са чим осим с овим мрачним разлогом. Не жали за ратом који те сазрио као што август сазријева нарове на обронцима украдених планина. Јер други пакао те не чека. Оно што је некада било твоје, сада је против тебе.

[...]

Ма колико ти се приближио, остаћеш далек. Ма колико пута био убијен, живећеш. Зато не мисли да си мртав тамо, а жив овдје. Ништа не потврђује ни једно ни друго осим метафоре. Метафоре које бићима показују игру ријечи. Метафоре које од сјене обликују географију. Метафоре које ће сабрати тебе и твоје име. Зато

се уздигни са својим народом, више и даље од онога што су митови припремили за тебе и за мене. Пиши, ти сâм, историју свога срца – од часа када је Адема погодила љубав, па све до ускрснућа твога народа. И пиши, ти сâм, историју своје врсте – од тренутка када си посудио ритам мора и његов начин дисања, па све до свога повратка к мени живом. Лежиш преда мном попут риме што не може поднијети налет мојих ријечи. Ја наричем и онај сам над киме се нариче. Буди ја – да бих могао бити ти! Устани – да те могу носити! Приближи се – да те могу спознати! Одлази далеко – да те могу спознати!

[...]

III

Бијела слова на школској плочи буде страхопоштовање зоре на селу.

Попут воде што се полако излијева у ђуп који се никада не пуну, упијао си облик недовршеног знака и његов звук заједно, мучећи грло и покуравајући га моћи знакова, а уста ономе што су очи упијале. Када се једно слово споји с другим, то јест једна бесмислица с другом, нејасни облик разоткрива јасноћу одређеног звука. Та спора јасноћа отвара пут да значење поприми обличје слике. Три слова постају врата или кућа. Тако трома слова, која сама за себе не носе никакву вриједност, граде кућу када се сједине.

Каква игра! Каква чаролија! Свијет се постепено рађа из ријечи. Тако школа постаје игралиште маште... и трчиш ка њој с радошћу онога коме је обећан дар открића. Не само да би напамет учио лекцију, него да би се ослонио на вјештину именовања ствари. Све што је далеко – бива приближено. Све што је запечаћено – отвара се. Ако не погријеш док напишеш „ријека”, ријека ће потећи твојом биљежницом. И небо, такођер, постаје дио твог личног посједа ако га не напишеш погрешно. Све што је изван домаћаја твојих ситних руку пашће ти у шаке ако овладаш беспријекорним рукописом. Онај ко нешто напише – посједује га. Можеш осјетити мирис руже из завршног „tā” који се увија око себе попут пупољка што се расцвјетава. Можеш окусити њене плодове с обје стране: из „tā” што се повезује и онога отвореног попут длана.

Слова леже пред тобом – ослободи их њихове неутралности и поиграј се њима попут освајача у свемиру заноса. Слова су немирна, гладна слике, а слика је жедна значења. Слова су празни глинени ђупови – напуни их несаницом тога првог освајања. Слова су ниједи вапај у каменчићима разасутим по отвореном путу значења. Протрљаш ли једно слово о друго – роди се звијезда. Приближиш ли једно другом – чује се киша. Положиш ли једно на друго – угледаш своје име исцртано попут љестви с тек неколико пречки.

Сва слова спремна су да приме облик/биће, у потрази за вјештом руком која ће створити потребу за складом. Треба само да руком именујеш бића која си знао одраније и она која ће ти се тек представити.

Слово „nūn”, самостално попут бакрене плоче довољно велике да прими пуни мјесец, одјекује и жуди за пуноћом, а никада није испуњено. Његов одјек не престаје, ма колико далеко отишло, ма колико ти отишао. Оно расте у теби, а ти растеш у њему. Оно те оживљава и удаљава од тебе самога попут упорне љубави, а приближава другима. Феминино „nūn”, множина, дуал, срце *anā*, слободна крила *naḥni*. Ар-Рахман ће те одвести ка вјери у пратњи заноса, па заволиш Бога и излијечиш се од немира првог питања: ко је створио Бога?

Заволиш поезију, и ритам што га подстиче слово „nūn” одводи те у бијелу ноћ. Ријечи односе витезове далеко од љубави према рату у ком браниш свој бунар – ка рату љубави у ком браниш принцезе отете у земљи цина.⁵ Прича никада није потпуна без тројства витештва, поезије и љубави. Судбине над којима се боре и мач и пјесма, и ниједна пobjеда није могућа ако нису заједно. Ниједно племе није славило пobjеду без пјесника, а ниједан пјесник није био уздигнут осим ако није био поражен у љубави.

[...]

Али ријечи су бића. Игра ће те толико очарати да постајеш њеним дијелом. Живот ћеш потрошити бранећи право игре да те заводи у свој лавиринт, док је ти заводиш према хумору. Читаш не разумијевајући оно што читаш, па читаш све више, уживајући у моћи ријечи да се одвоје од обичнога. Ријечи су валови. Учиш пливати из заводљивости вала који те обавија пјеном. Ријечи имају ритам мора и зов непознатог: *Дођи к мени у њошрази за оним што не знаш*, дозивало те плаветнило. Случај и обалска стража спасили су те од коначног одвајања од пјесме ријечи. Медузе су те наставиле пецкати, али никада ниси престао вољети море, не схватајући да је оно извор праисконског ритма. Како море може бити затворено у три слова, од којих друго пршти од соли? Како слова могу примити толико ријечи? Како ријечи могу имати довољно простора да обгрле свијет?

Полашко и тихо одрасташ. Желио би прескочити брже у трку према сутрашњици у којој ћеш укротити ријечи и рецитирати занесењачку поезију, ношен снагом љубави и обавезом одбране племена. Оно што је скривено и тајно отвара се како се и ријечи отварају према свијести. То није игра, како си мислио, него очигледно што проматра скривено, и скривено што се указује у очигледном. Постајеш ријечима и ријечи постају тобом. Не знаш више разлику између онога који изговара и онога што је изговорено. Море ћеш назвати изврнутим небом, а бунар посудом за чување звука од враголија вјетра, а небо морем што виси о облацима.

Постоји нешто што се приклања непознатом. Не може се помирисати, додирнути, окусити нити видјети. То је оно што дјетињство чини шестим чулом. Звали су те сањаром јер си тако често давао ријечима крила невидљива одраслима. Изазивао си непознато и постајао странац.

⁵ *Jinn* (ар.), биће које је Алах створио из ватре, присутно у бројним митовима и легендама арапских народа. (Прим. рег.)

Зато устани из ове бјелине!

Поново буди дијете. Научи ме поезији. Научи ме ритму мора. Врати ријечима њихову првобитну невиност. Подари ми рођење из зрна пшенице, а не из ране. Подари ми рођење и поведи ме назад у свијет прије значења, да те могу загрлити на трави. Чујеш ли ме? Свијет прије значења. Висока стабла ходала су с нама као стабла, а не као значења. Гола мјесечина гмизала је с нама. Мјесец, а не сребрни пладањ за значење. Поново буди дијете. Научи ме поезији. Научи ме ритму мора. Узми ме за руку, да заједно пређемо праг између ноћи и дана. Заједно ћемо научити прве ријечи и саградити тајно гнијездо за врапца, нашег трећег брата. Поново буди дијете, да могу видјети своје лице у твом огледалу. Јеси ли ти ја? Јесам ли ја ти? Научи ме поезији, да те могу оплакати сада, сада, сада. Баш као што ти оплакујеш мене!

[...]

VII

Затвор је збијеност. Нико не проводи ноћ у њему а да не увјежбава грло на нечему налик пјевању – јер то је начин да се припитоми самоћа и сачува достојанство бола. Чути властити промукли глас значи да је твој други провео ноћ с тобом и у соби ти шапнуо твоје личне вијести. Што је простор ужи, то оно што је изван њега постаје шире. Обухваташ свијет, занесен помирењем.

А ти, када пјеваш, не пјеваш да би с неким подијелио ноћ. Не пјеваш ни да измјериш ритам једног времена без знака и без мјере. Ти пјеваш јер те затворска ћелија искушава да говориш свијету, у савршеној самоћи, о ономе што ти недостаје: поља ти долазе са шуштањем златних класова пшенице. Сунце ти испуњава срце свјетлом наранџи. Цвијеће по падинама, рашчупаних латица попут косе дивље дјевојке, долази ти. Долази ти мирис кафе, опијен мирисом кардамона. Као да никада раније ниси примијетио сву ширину и њежност која постоји вани и славље природе које ти је недостајало.

Као у пјесмама и у сутон, тмица слави јасноћу, јер тајна жаришна тачка исијава зраке у правцима и ријечима и лишавља мрак вјечности његових својстава. Ситна сјећања посјеђују те у стаду коза док јелени скачу попут шишарки на планинском путу. У свакој пјесми налази се дјевојка која чека на аутобуској станици или на балкону. На сваком балкону маше марамица и голуб тражи заклон.

Ти си ти – и више од тога.

У теби, као у стамбеном блоку, обитавају они што се пењу степеницама и они што силазе на улицу. Обитавају кухињски прибор, веш-машине и препирке брачних парова око најбољег начина да се огуле кромпири и испржи риба. За болом у стомаку слиједи метафизички грч: да ли анђели добијају прехладу?

Ти си ти – и мање од тога.

Лотофази те нису опчини́ли медним окусом заборави. Они су се сигурно извукли из свога мита, док сте ти и твоји ушли неспремни у лавиринт. Тачно знаш шта си оставио иза себе: прошлост, неиспјевану у пјесмама о новим Тројанцима, о којима се не казује ништа осим онога што њихови непријатељи причају. А они нису отели Хелену нити изазвали рат. Били су благи и мирољубиви; њихов једини злочин бијаше то што су рођени на обронцима који су успоређивани с љествима ка Богу. Били су храбри без мача, спонтани без реторике, па су зато сломљени пред гусјеницама тенкова, прогнани и расути вјетром, а да нису изгубили вјеру да ће једнога дана рана хисторије зацјелити.

Ко си ти, дакле, на овом путовању? Тројански пјесник који је избјегао покољ да би испричао причу, или мјешавина тога и Грка који је изгубио пут кући? Чаролија мита чини те склоним да бираш метафоре, па узми ону која приличи успону пјесме ка другоме крају – довољно дубоку за изгубљени глас тројанске жртве, и за неуспјех грчке побједе да свом ратнику поврати младост, преурањено остарјелу под јармом дома и пута.

Напет, попут струне разапете између јучер и сутра, знаш све што си изгубио и оставио. Оно што је пред тобом не видиш јасно. Али те хоризонтална гравитација гура у густоћу сутрашњице, ка заводљивом непознатом у недовршеној пјесми коју тек започињеш. А онда ће она сама преузети свој ток, јер оно што се ствара надјачава свога створитеља, а новорођено надвладава мајку. Звали су те сањаром када си рекао да се Тројанац не предаје. Тумачили су твоје снове и прије него што си их уснио. Ти си рекао: „Одмакнуо сам се да бих био ближи.” Они су рекли: „Тако говоре носталгични; да ли жалиш због овог путовања?” А ти си рекао: „Не знам, јер још сам на почетку пута.”

Морао си одабрати маргину да би спознао гдје стојиш. Маргина је прозор окренут свијету. Ниси ни унутра ни вани. Маргина је ћелија без зидова. Маргина је лична камера која из призора издваја слике које жели: краљ није краљ, а Давидова праћка није ништа друго до Голијатово оружје. Је ли истина да ће онај ко први напише своју причу освојити земљу приче? Али писање тражи канце које урезају у стијену.

Називали су те сањаром када си исцртао границе свога сна, који је обухватио твоју оданост присјећању на старо име што те прогони попут нијеме сјене. Да је сјена могла говорити, водила би ме, рекао си једном. А ја сам изашао на улице да узвикујући крварим, да узвикујем за пад излика и разлога, све док нисам повјеровао да сам слободан, да сам себе ослободио, да сам окајао гријехе које нисам починио. Ти би ме проматрао с маргине, јер размак међу нама, како си ми рекао, бијаше и сито и огледало. Увечер смо се срили, као и обично, а ти си ме загрлио и потапшао по рамену, рекавши: „Сутра идем с тобом, јер маргина промишља, али не може дјеловати.”

Пут се успиње и спушта, вијуга, рачва у безброј стаза које се увијек враћају на почетак. Колико ли пута морамо кретати из почетка? Преживјели смо многе смрти. Победили смо заборав, и ти си ми рекао: „Преживљавамо, али не побјеђујемо.” Ја сам ти рекао: „Преживљавање је могућа пobjеда плијена над ловцем. Устрајност јесте преживљавање, а преживљавање јесте почетак постојања.” Истрајали смо, а много је крви потекло на обалама и у пустињама – много више крви него што је име тражило за свој идентитет, или што је идентитет требао за своје име.

[...]

X

[...]

Прогонство није путовање, није одлазак и повратак. Нити је становање у чежњи. Оно може бити посјета, или чекање учинака времена, или одлазак сопства к другоме – да га упозна и усклади се с њим – или повратак сопства у властиту љуштуру. Свако прогонство има свој карактер, а сваки прогнаник своје особине. У прогонству учиш да проматраш и дивиш се ономе што није твоје. Прогонство одгаја тијело. Љепота облика очарава те, чак и када смисао није потпун, јер савршенство је свијест о томе да нешто недостаје. Кипови што величају прошлост, кипови спремни да скоче из емоција идентитета у идентитет емоција, и кипови који ослобађају сутрашњицу од естетике, а природу од строгог реда имагинације. Љепота је величанство. Али, зато што си одрастао на селу, сврставаш се уз дрвѐне што се огледа у ријечи и уз голубове што лете између земље и неба. Застајеш дуго пред перуником која је никла сама, далеко од саксије. Не зато што је, попут тебе, странац међу цвијећем, већ зато што се сама на себе ослања у властитом расту.

Прогонство је пјесниково путовање кроз пјесму, путовање унутар путовања, али метафорички језик увијек се осврће. А освртање, кажу, једно је од обиљежја прогонства.

„Куда да се вратим?”, питао си док си качио неколико слика на зидове своје нове адресе. „Куда да идем?” Напријед је било привремено, а назад, оптерећено привременостима, распршено. Вјечност што је израњала из сунчаног врта смијала се. Задириковао си је говорећи: „И ти си прогнана!” Питао си се: Колико си ексера већ закуцао у зидове туђих кућа? Колико си слика објесио? Колико си кревета напустио да у њима послије спавају други? Колико си нацрта и почетака заборавио у туђим ладницама? Колико се фотографија жена изгубило у наборима књига које никада ниси прочитао? Колико си пута питао: колико још пута морам путовати, мигрирати, отићи? А за твоју судбину никада се није разјаснила разлика између путовања, миграције и одласка, јер ријечи могу обухватити толико илузија синонима, и јер је метафора често подложна преображају: од „домовина није кофер” до „домовина јесте кофер”.

У прогонству бираш простор да укротиш навику, приватни кутак за свој дневник. И тако пишеш: Мјесто није замка. Можемо рећи: Овдје имамо споредну улицу, пошту, продавца хљеба, перионицу, дућан духана, мали ћошак и мирис који памти... Градови су мириси: Ака је мирис јода и зачина. Хаифа је мирис бора и згужваних плахти. Москва је мирис вотке на леду. Каиро је мирис манга и ђумбира. Бејрут је мирис сунца, мора, дима и лимуна. Париз је мирис свјежег хљеба, сира и изведених очаравања. Дамаск је мирис јасмина и суhog воћа. Тунис је мирис ноћног мошуса и соли. Рабат је мирис кане, тамјана и меда. Град који се не може препознати по мирису непоуздан је. Прогнаници имају заједнички мирис: мирис чежње за нечим другим; мирис који памти други мирис. Тај задихани, носталгични мирис води те, попут излизаног туристичког плана, према мирису изворног мјеста. Мирис је сјећање и залазак сунца. Залазак је овдје љепота што укорава странца.

Али вољети залазак, кажу, није једно од обиљежја прогонства.

Сјећање, твој лични музеј, одводи те у просторе изгубљеног. Поље сезама, лист зелене салате, нана, округло сунце што тоне у море. Изгубљено расте у теби и у заласку, који удаљеном дарује обиљежја раја и ослобађа га сваке мањкавости. Све изгубљено постаје обожавано. А ипак није тако!

Укроти мјесто, дакле, уздом израза! Понеси га, као што носиш своје име, а не своју сјенку, у машти, а не у коферу! У овом заласку само су ријечи достојне да обнове оно што су вријеме и простор сломили, и да именују богове који те нису примијетили, а своје ратове водили примитивним оружјем. Ријечи су грађа за подизање куће. Ријечи су домовина! Постави мјесец на сваку врбу, дјевојку на сваки прозор, газелу на сваки извор! Нека пјесма подигне јужну страну ништавила. Ако те прогонство боли, а не убија, оно ће те вратити колијевци имагинације. Ојачаће те и учинити равним онима који бдију да укроте нејасно. Прогонство, неспоразум између постојања и граница, крхки је мост међу сликама. То је искушење способности нарциса да буде у исти мах горд и скроман, расправа између двају бића, избјегавање подударности. Јер не грли те овдје све оно што те ондје одриче. Нити те ондје грли све оно што ти овдје сличи. Препусти имагинацији оно што је њено: слободу ријечи да слушају емоције.

Али исказивање емоција, кажу, није једно од обиљежја прогонства.

Зато профини удаљеност умијећем вјештог мајстора, а не рањивошћу збуњеног заљубљеника. Поезија прогонства није оно што прогонство говори теби, него оно што ти говориш њему, један противник другоме. Прогонство је, такођер, гостољубиво за разлику и склад. Зато обликуј себе из себе сама. И не заборави захвалити се прогонству достојанствено: „Славићу те, о, прогонство, тамо гдје ти хвала приличи.” Ондје, под смоквом која ће ме дочекати, у мајчиној кући, пролазник у пролазној јесени!

[...]

XIV

Чежња је одсутни разговор одсутног с одсутним. Далеки што се окреће далеком. Чежња је жеђ прољећа за женама које носе врчеве, и обрнуто. Чежња допушта да се даљина повуче, као да је ишчекивање, иако се може назвати надом, авантура и пјесничка мисао.

Садашње вријеме је несигурно и збуњено; прошло вријеме виси с чемпреса, што стоји на своме укоријењеном стубу иза бријега, обавијен тамним зеленилом, послушкујући само један звук: шум вјетра. Чежња је шум вјетра.

Што се дубље повлачиш у самоћу, попут тог стабла, то те више чежња носи мајчинском њежношћу у своју земљу, саткану од прозирних, ломљивих влакана. Чежња има своју земљу, своју породицу и ненадмашан укус у аранжирању пољског цвијећа. Она има вријеме изабрано божанском пажњом: тихо, митско вријеме у којем смокве споро сазријевају, а газела спава уз вука – у машти дјечака који никада није свједочио масакру.

Чежња те води својом земљом попут водича кроз рај. Води те на планину гдје си некада тражио уточиште да би се ваљао у дивљим травама, док ти поре нису упиле мирис кадуље. Чежња је мирис.

Чежња има своје омиљено годишње доба: зиму. Она се рађа из првих капи воде на сухој трави и уздише дубоким, женственим тоновима, чезнући за влагом. Киша је обећање универзалног вјенчања. Киша је обећање да ће се оно запечаћено отворити у своју суштину и да ће се бесконачно поново утјеловити у природи.

[...]

Али нико не чезне за болом, страхом или погребом. Чежња је умијеће памћења да уљепша оно што је у призору било скривено, да поправи прозор што се откинуо, а никада није пао на улицу. Чежња је прогонство које кажњава прогнанника и срамота прогнанника што се диви музици и вртovima изгнанства. Чезнути значи не проналазити радост ни у чему овдје, осим стидљиво. „Да сам тамо”, кажеш себи, „да сам тамо, смијех би ми био звонкији, а ријеч јаснија.” Чежња је чежња ријечи за својим изворним царством, па макар твоје биле нејасне и туђе онима око тебе. Али кажеш себи: радије ћу бити странац у изгнанству него странац у властитом дому, јер изгнанство то од мене захтијева.

Стога, у гомили, чезнеш за собом и за самотношћу у којој ћеш писати. Писање је блискост и отуђеност, размјена прошлог и садашњег. Жеђ ријечи за водом блиста у фатаморгани мита, побуни сличног против онога што му је налик, стварности заклоњеној сликом. Свиленим рукама чежње кротиш даљину, претварајући посуђене звијезде у кров свога неба, и одлазиш с другом, стварном женом у топлу собу,

излијечен од узрока грознице и таласа непрестаног јецања. Звук кише на стаклу буди жељу. То је довољно да се свјетлост вина из ноћи тијела: твоја постеља је твоја тајна. Твоја прошлост ће доћи сутра на звијезди која не рањава росу. Положиш јој главу у крило да ослушнеш шта говори тијело ослобођено чежње. Јер Ева је тек створена, а ти си тек рођен – без сјећања. „Ти си моје сутра и моје сада, ја немам јучер”, кажеш јој. Она ти одговара: „Ти си моје сутра и моје сада, ја немам јучер.” Спавате, двоје у једном, и не сањате више од овога. Твоје заводљиво незнано било је толико усмјерено на зачараност да нико од вас не упита за име другог. Она очарава тебе и ти очараваш њу. Када посједнеш њу и она тебе, када се испуниш њоме а она тобом, оно што зове њу из далеких покрајина, зове и тебе: она чезне за својом прошлостју иза врата и за пјесмом која није твоја.

Чезња за почетком, за начином на који је кључ улазио у браву. Скривање погледа од онога што је његов предмет. Бирати мјесто и музику за ноћ с увјежбаном спонтаношћу – то је емотивна вјежба узимања пулса свемира. Чезња је сјећање на најљепше поглавље приче: оно прво, импровизирано с дјелотворном интуицијом. Тако се чезња рађа из сваког лијепог догађаја, а не из ране. Чезња није памћење, већ оно што је изабрано из музеја памћења. Чезња је селективна, попут вјештог вртлара. То је репризирање сјећања након што су му уклоњене мрље.

Али чезња има нуспојаве: овисност о гледању уназад, нелагоду пред оним што је могуће, премоћну склоност да се садашњост претвори у прошлост – чак и у љубави: „Пођи са мном вечерас да бисмо од вечери направили заједничку прошлост”, каже онај који је оболио од чежње. „Пођи ћу с тобом да начинимо заједничко сутра”, каже онај који је погођен љубављу. Она не воли прошлост и жели заборавити рат који се завршио. Он се боји сутрашњице, јер рат се није завршио и не жели остарјети.

Чезња је ожиљак у срцу и отисак земље на тијелу. Али нико не чезне за властитом раном, нико не чезне за болом ни за ноћном мором, већ за оним што је било прије: за временом када није било боли осим оне првотних ужитака који отопа вријеме попут коцке шећера у филцану чаја, и за временом небеских слика. Чезња је дозив неја према неју, како би се повратио правац што су га разбила копита коња у војном походу. То је повремено обољење, ни заразно ни смртоносно, па и када поприма облик епидемије. Чезња је позив да се бдије уз усамљене и изговор да се не буде раме уз раме с путницима у возу који знају своје адресе. То је прозирна тканина оног лијепог ништавила, скупљена да испржи кафу будности за снове странаца.

[...]

Чезња је јецај права немоћног да докаже моћ правде пред силом тлачења. То је јецај домова затрпаних под насељима, које одсутни остављају одсутнима, а присутни одсутнима с првим гутљајем млијека у егзилу и у избјегличким логорима. Чезња је звук свиле што се, у заједничком јецају, уздиже од дуда до онога који за

њим чезне. То је стапање свјесног и несвјесног нагона. То је изгубљено вријеме које протестује против садизма садашњости.

Чежња је бол која не жуди да боли. То је бол коју буди чисти зрак што долази с удаљеног планинског врха, бол трагања за једном прошлом срећом. Али то је здрава бол, јер нас подсјећа да смо заражени надом... и да смо сентиментални!

[...]

XVI

На тебе су биле одапете отровне стријеле питања: Шта ћеш писати без егзила? Шта ћеш писати без окупације? Егзил је постојање. Постојећа окупација је оно што спутава дјелотворност маште. Писаћу боље. Али зашто се таква питања никада не постављају пјесницима из других земаља? Да ли зато што је ропство предуслов палестинске креативности, или зато што слобода није у складу с нашим ритмовима? Шта значи бити Палестинац и пјесник, и шта значи бити пјесник и Палестинац?

У првом случају: то значи бити производ хисторије, постојати у језику. У другом: бити жртва хисторије и побиједити кроз језик. Али обоје су једно те исто и не могу се дијелити нити раздвајати.

„Газа и Јерихон најприје. А ако будете послушни, неће бити посљедњи.”

Напокон си отпутовао у Газу. Никада је прије ниси видио. Писао си за њу и о њој онако како се сама представила: тврђава опсједнута морем, палмама, освајачима и смоквама. Тврђава која никада не пада. Газа је понос што се поноси властитим именом, непрекидно изазивана шутњом свијета пред својом дугом опсадом.

На дугом путу из Каира, на пијесцима Синаја, ниси могао своје промјењиве осјећаје преточити у јасне ријечи. Ријечи су биле сувише непослушне да напусте срце и стигну до језика, попут руског „Л” које се подиже из стомака и застане на непцу.

Упитао си возача: „Гдје је Муин Бсису?⁶ Зашто није дошао са мном?” Он те подсјети да сада спава у пјешчаном рову изван Каира. Нису му могли наћи мјеста у Гази. Промрмљао си: „Тражили смо дом, а сада тражимо гроб.” Ах, да је само мало причекао! Да није отпутовао у Лондон и да није окачио натпис „Не узнемиравај” на врата своје хотелске собе, данас би ми он био домаћин у Гази. Газа је његово приватно власништво и лично пјесничко краљевство. Без њега Газа изгледа тако осиромашено!

[...]

⁶ Mu'in Tawfiq Bisīṣū (1926, Газа – 1984, Лондон), палестински песник и драмски писац који је живео у Египту. (Прим. ред.)

Ушли смо, или се ушуњали, у Газу под окриљем мрака. Пустео сам те да идеш испред мене и носио твоју машту умјесто тебе, јер ти је не би могао саставити када би се разбила о тврду стварност. Видио сам како окрећеш лице од похлепних камера постављених да забиљеже усхит повратника и сниме унапријед припремљене ријечи за клетву против егзила. Рекао си: Дошао сам, а нисам стигао. Дошао сам, а нисам се вратио. Ниси слагао никоме, ни себи. То није био тренутак за славље. Газа се још није обновила. Разарање које је за собом оставила војна окупација потресло те је до сржи.

Ако не сањаш оно што је пред тобом, море ће побјећи рибарима из твог језика. Те ноћи, исјецкане контролним пунктовима, насељима и осматрачницама, била је потребна нова географска метода да би се препознале границе између једног и другог корака, између забрањеног и допуштеног – не много различито од изазова разликовања између нејасног и јасног у Споразумима из Осла.

[...]

Питаш се: какав то лингвистички или правни чудотворац може саставити мировни уговор и споразум о добросусједству између палате и бараке, између стражара и затвореника?

Ходаш уским сокацима посрамљен од свега: од испегланих кошуља, од естетике поезије, од апстрактности музике, и од пасоша што ти допушта да путујеш свијетом. Нож бола зарива ти се у свијест.

И враћаш се у Газу која с висине гледа на своје избјегличке кампове и своје избјеглице, а истодобно страхује од повратника. Не знаш у којој си Гази, и кажеш:

Дошао сам, али нисам стигао.

Дошао сам, али се нисам вратио!

[...]

XIX

Док лежиш испружен преда мном, не знам ко је у теби мртав, а ко жив – осим кроз оно што ми диктираш, кроз говор што си га желио растегнути, како би душа увјежбала своју слободу или ропство према бићима и ријечима што су јој подарене. Ако си ти тај који казује оно што ја сада говорим у твојој шутњи, тада смрт неће бити ништа друго до средство да душа пронађе пут који је чека. Ако сам пак ја тај који ти сада говори, овдје, на овом камену, тада сам ја коначни изговор смрти да представи живот његовом нејасном противнику. Противнику неспособном да живот суочи с његовом супротношћу у другоме мјесту, или не-мјесту, што су га они који страхују од ништавила назвали бесмртношћу.

Зато спавај мирно, мирно колико можеш.

у ријечима својим починка пронаћи

и сањај да сањаш.
 Спавај што мирније.
 Ја ћу одагнати комарце,
 крокодилске сузе
 и пријатеље који су вољели твоје ране,
 па те оставили када си свој криж претворио у писаћи сто.
 Спавај тихо уз своје бокове,
 спавај тихо.
 Ја ћу ти чувати сне, бдјети над свиме,
 сам, као што си и ти сам у ово вријеме.
 Земља је узвишена,
 узвишена попут мисли.
 Небо је метафора, попут пјесме:
 плаво, зелено, бијело.
 Бијело.
 Бијело.
 Бијело.

XX

Разасипам те пред собом, ред по ред, с умијећем које сам посједовао само у почецима. Продужујем свој говор попут пјесника што последњу строфу оставља да се у њој огледају његова прошлост и његова лутања.

Његова лутања бијаху бројање степеница које види пред собом, шетње споредним улицама, сакупљање шкољки и пријатељевање с доколицом. Доколица је и тежак рад и дар: то је пражњење срца од сувишних откуцаја и умијеће разликовања између времена и Времена. Онај који има више времена ослобођен је страха од Времена.

Вријеме је глатка ријека за онога ко га не примјећује, а сурово и дивље за онога ко у њега гледа и кога понор граби. Понор је заводљивост дубина и гравитацијска сила непознатог, када се небо отвара у разјапљени простор, загушен облацима.

Облаци, пријатељу мој, прекривају тебе и мене својом памучном лакоћом на овоме мјесту чија су својства прикривена лакоћом облика и суштином значења. А значење, и оно маше из даљине небеском руком чији су прсти сведени на патрљке од прекомјерног орања необрађене земље – и среће нема.

Срећа је твар духовна: они што се слажу да је срећа дар талента, а талент облик среће, ипак се разилазе у њеној дефиницији. Они који је посједују и чувају у кутији, споре се око тога како је величати. Срећа није ништа друго до мито немогућег.

Немогуће је амбициозно могуће које излази на улицу витлајући маказама да ореже сухе гране и идеје, и да научи сањара како да дан води у складу с оним што види.

Он види да је лепет лептирових крила, у калеидоскопу боја, најбољи лијек против боли.

Бол: када о њој не мислиш, не осјећаш је, као да одаје почаст твојој смирености пред ништавилом – ништавилом које нема мишљење о теби, нити ти о њему. Бол не види и не може бити виђена: она је пуноћа празнине.

Пуна је мјесечина над нашим осамљеништвом у овом бездану. Пуна је моја меморија. А моја меморија је шипак. Да ли да га отворим над тобом и пустим да се проспе, зрно по зрно: црвене перле достојне растанка који од мене тражи само заборав?

Заборав је увјежбавање маште да поштује стварност, пуштајући језик да се уздигне изнад ње. То је домаће ткање наде која носи непотпуну слику сутрашњице.

Сутра је већ ту, пред нама, пријатељу, лишено Времена, бачено у јарак, чекајући метафизички смоквин лист да покрије стид онога који пролази.

Пролази из ноћи свјетлости у свјетлост ноћи.

Ноћ се спушта на нас и морамо се постарати за бриге оних што су нас напустили, одлазећи у властиту ноћ, заборављајући или се присјећајући дијела дугога растанка.

Растанак је тишина што дијели звук од одјека. Звук се ломи, а одјек остаје, чуван у пажљивим долинама и пећинама – у ушима свијета – које послушкују док се преноси у одјек одјека.

Одјек је молба путника упућена пролазном, птица што прати другу птицу, крај што инсистира да причу продужи. Одјек је урезивање имена у зрак.

А зрак је хладан, пријатељу мој, хладан и окрепљујући. Нема никога осим мене да те разоноди и одврати од онога што осјећаш у ова два метра ништавила. Ништавило је два метра окружено биљкама спремним да удахну кисик. Ништавило је обгрљено хладним и окрепљујућим зраком. Посијаћу сјеменке љубичица у та два метра и залијевати их, да би ништавило устало и отишло далеко.

Далеко, гдје наши снови немају ништа с оним што чинимо. Вјетар носи ноћ и одлази, а нема одредишта.

Одредиште се разликује од пута до пута. Али путева је много и храпави су, а залиха живота је мало.

Мало је пјесама.

Пјесме, потребно је само пажљиво послушати да би се чула смрт како се извијава онима које је дотакла, и украсти поглед богатствима прозе.

Проза је сусједа поезије и излет за пјесника.

А пјесник је онај збуњен између прозе и поезије.

Поезија скрива пролазно од пролазног; она је синтагма уметнута између глагола, субјекта и објекта: жена, док скрива сузе и напушта вољеног. Између „жена” и „напушта вољеног” има довољно времена да се со гњева раствори и да заискре звијезде. Звијезде на нас гледају, пријатељу мој, попут златних дугмади што свјетlucaју на капуту вјечности. Гледају на нас из смрти која нас још није достигла. Док ти упућујем своју ријеч, звијезда склизне у моје реченице и обасја моју таму: можда је смрт метафора што нас подсећа на тајну живота коју нисмо знали опазити. Па шта је то?

Шта је то? Да смо знали, наши планови би се измијенили, јер оно што не знамо постоји, а оно што знамо ограничено је и подложно промјени. Трава, снажнија од тебе и мене, расте на твоме гробу, а ја не знам да ли да тугујем или да не тугујем, јер живот је удовица која плеше и занима се само за оно што јој је потребно.

А она тражи и хвалу мртвих и њихов пријекор: да си нам рекао ко си и да постоји смрт окрутнија од тебе, вољели бисмо те и славили. Олакшали бисмо ти терет путовања.

Путовање је одредиште.

Одредиште је завођење непознатог.

Непознато је и далеко и блиско, мами нас да се испунимо бескрајном незнаношћу, док настојимо овладати новим незнањем. А ипак, задовољни смо у трагању за знаним што нас води у живот унутар живота, тако да и знано постаје тешко.

Тешко је било све. Мноштво сјенки пребивало је у твојој сјени. Не знаш ко у теби хода. У теби лежи раскршће обиљежено траговима освајача што силазе попут падобранаца увјежбаних да користе твоје плугове. У твоме имену погрешке су што их је исписао велики пожар на карти. Римске рушевине подигнуте су на твојој кући. А ти – твоја једина слика јесте она утваре.

Утвара поучава стражара да остане будан. Чај и пушка. Ако сан свлада стражара на дужности, чај се охлади, пушка му испадне из руку, а Индијанац се ушуња у причу.

Прича каже: ти си Индијанац, црвени Индијанац. Црвено је твоје перје, а не твоја крв. Ти си ноћна мора за онога што бдије.

Бдије да отјера одсутност и масира мишиће вјечности.

А вјечност је власништво стражара. Некретнина и инвестиција. Ако затреба, постаће дисциплинирани војник у рату без примирја и с хоризонтом без мира.

Мир нека је с тобом онога дана када си рођен, и онога дана када будеш ускрснут у лишћу стабла.

А стабло је зелени израз захвалности што га земља у монологу упућује своме сусједу – небу. Небо га награђује капљама кише.

Киша пада на тебе и на мене. Блага киша што нас освјежава с почетком ноћи. Кап по кап бројим је, као што бројим откуцаје свога жедног срца. Стојим дуго и продужујем свој говор. Можда ћеш устати и вратити се са мном негдје, или ћу ја поћи с тобом нигдје – као да ми је речено: Чекај објаву!

Објава је доказ срца за оно што оно не зна, и за оно што је више.

Више и даље. Видим птицу, а ти и ја смо њена крила. Она нас носи на мјесто изван вида, на путовање без краја и почетка, без намјере и циља. Не говорим ти, нити ти говориш мени. Само чујемо музику тишине.

А тишина је пријатељ што га пријатељ умирује, и повјерење имагинације у саму себе, између кише и дуге.

Дуга је објава што провоцира пјесника, без дозволе, и пјесникова занесеност Кураном.

Па коју блајодаш Госїогара своїа њоричеше, вас двоје?

Ти и ја одсутни, ти и ја присутни –
и одсутни.

Па коју блајодаш Госїогара своїа њоричеше?

(С арајскої ѡревео Мирза Сарајкић)